

Krzysztof Dąbkiewicz

Pisemne powiadomienie więźnia o zarzutach jako element postępowania dyscyplinarnego na przykładzie orzecznictwa USA

Notifying the prisoner of the charges against him/her as an element of disciplinary proceeding on the example of judicature in USA

The written information about a disciplinary charge is one of the fundamental elements comprising the standard of fairness in the treatment of prisoners. The article first discussed the scope of regulation of the institution in question in ERW and Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners of United Nations, then went on to discuss the way it is seen in the judicature of American courts. Emphasizing this element of disciplinary proceedings seems justified as this institution is not present within the executive penal code.

Pisemna informacja o zarzucie dyscyplinarnym stanowi jeden z zasadniczych elementów tworzących standard rzetelności postępowania wobec więźniów. W artykule najpierw omówiono zakres regulowania przedmiotowej instytucji w Europejskich Regułach Więziennych oraz Regułach Minimum Postępowania z Więźniami Organizacji Narodów Zjednoczonych, a następnie szerzej przedstawiono sposób jej ujmowania w orzecznictwie sądów amerykańskich. Zwrócenie uwagi na ten element postępowania dyscyplinarnego wydaje się zasadny, ponieważ instytucja ta nie występuje na gruncie *Kodeksu karnego wykonawczego*.

Key words: notifying the prisoner of the charges, disciplinary proceedings, scope of regulation in ERW and Minimum Rules for the Treatment of Prisoners of United Nations, judicature of American courts.

Słowa kluczowe: pisemna informacja o zarzucie, postępowanie dyscyplinarne, zakres regulacji w ERW oraz Regulach Minimum Postępowania z Więźniami, orzecznictwo sądów amerykańskich.

Instytucja odpowiedzialności dyscyplinarnej więźniów w każdym systemie penitencjarnym odgrywa znaczącą i wiodącą rolę w toku wykonywania kary pozbawienia wolności. Wynika to głównie z tego, że kary dyscyplinarne stanowią środek oddziaływania wychowawczego na skazanych, a także są środkiem władania i wykonywania władzy. Wpływ na to ma charakter instytucji totalnej, jaką jest niewątpliwie zakład karny oraz dychotomia między wychowawczymi celami wykonywania kary pozbawienia wolności a „użytecznością stosowanych środków, które pozwalają nie tyle na realizację celów kary, ile raczej na rządzenie i dyscyplinowanie społecznością skazanych”¹. Wynika to również ze specyficznego modelu zarządzania więzieniem, jak bowiem zauważa Z. Lasocik „zarządzanie zawsze jest środkiem do jakiegoś celu. Natomiast w więzieniu zarządzanie jest celem samym w sobie. Wprawdzie w prawie mówi się, że chodzi o resocjalizację, w rzeczywistości jednak chodzi o to, że więzienie ma funkcjonować prawidłowo, to jest jego prawdziwy cel”². Dyrektora zakładu karnego nie rozlicza się z tego, ile skazany napisał listów, ale z tego, czy w więzieniu nie było ucieczek, buntów, zamieszek, czy w zakładzie karnym panował porządek i dyscyplina³. Kara dyscyplinarna za zachowania sprzeczne ze wzorem postępowania, służy zatem zapewnieniu prawidłowego toku wykonania kary pozbawienia wolności, a także głównie utrzymania w więzieniu porządku i dyscypliny oraz wpojenia skazanym poczucia konieczności podporządkowania się wymaganiom życia w zakładzie karnym. Spostrzeżenia te pozwalają na przyjęcie stanowiska, że przepisy o karaniu dyscyplinarnym należy zaliczyć do jednych z najważniejszych w prawie penitencjarnym⁴. Trafnie podkreślił Z. Hołda⁵, że uregulowania odnoszące się do kwestii odpowiedzialności dyscyplinarnej więźniów powinny odpowiadać wymogom humanizmu

¹ M. Niełaczną, *Implementacja zaleceń CPT w polskim prawie penitencjarnym – wybrane zagadnienia*, [w] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności. O monitorowaniu jednostek penitencjarnych*, (red.) W. Klaus i M. Niełaczną, Warszawa 2008, s. 127.

² Z. Lasocik, *Teoria i praktyka penitencjarna a perspektywa systemu więziennego*, [w] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce – w poszukiwaniu skuteczności*, H. Machel (red.), Gdańsk 2006, s. 33-34.

³ *Ibidem*, s. 34.

⁴ Z. Hołda, *Odpowiedzialność dyscyplinarna więźniów de lege lata i de lege ferenda*, PPIK 1984, nr 4, s. 62.

⁵ *Ibidem*, s. 63.

i sprawiedliwości, jak również zachowywać adekwatną proporcję między zakresem penalizacji i rodzajem kar oraz zasadami procedury, w której ramach następuje podjęcie rozstrzygnięcia w przedmiocie winy więźnia w związku z zarzutem popełnienia przez niego deliktu dyscyplinarnego (przekroczenia)⁶. Analiza całokształtu uregulowań odnoszących się do postępowania dyscyplinarnego w stosunku do więźniów nasuwa wnioski, że obok zasady winy obowiązuje w jego toku również zasada indywidualizacji kary (art. 145 § 1 kkw), zasada kontradyktoryjności (art. 145 § 2 kkw), zasada proporcjonalności (art. 146 § 1 kkw), zasada oportunistu (art. 146 § 3 kkw), zasada bezzwłocznego wykonania kary (art. 148 § 1 kkw). Powoduje to, że postępowanie dyscyplinarne wobec więźniów zbliżone jest do postępowania karnego, w konsekwencji przepisy normujące tę procedurę powinny stwarzać dla skazanych gwarancje rzetelnego postępowania. Na powyższe zwracano uwagę w literaturze, podnosząc, iż „w odniesieniu do jakości gwarancyjnej procedur dyscyplinarnych prowadzonych w zakładach karnych (...) w pewnych sytuacjach (tj. przede wszystkim w zależności od surowości grożącej kary dyscyplinarnej) w grę mogą wchodzić ogólne międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka, w tym zwłaszcza standard tzw. słusznej rozprawy sądowej (art. 6 EKPC i art. 14 MPPOiP)”⁷. Wymóg ten jest oczywisty, zwłaszcza, że przekroczeniem dyscyplinarnym może być niezależnie od deliktu dyscyplinarnego, także przestępstwo lub wykroczenie, a w takim przypadku skazany obok odpowiedzialności dyscyplinarnej ponosić będzie również odpowiedzialność karną według zasad ogólnych. Odpowiedzialność dyscyplinarna stanowi wówczas uzupełnienie odpowiedzialności karnej. Pomimo pewnych cech wspólnych postępowanie dyscyplinarne nie jest jednak częścią postępowania karnego, co niewątpliwie ma wpływ na zakres uprawnień skazanego. Nie wglębiając się w analizę charakteru prawnego

⁶ Na obowiązywanie w postępowaniu dyscyplinarnym zasady winy jednoznacznie wskazuje treść art. 142 § 1 kkw stosownie do którego skazany podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za zawinione naruszenie nakazów lub zakazów wynikających z ustawy, regulaminu lub innych przepisów wydanych na jej podstawie albo ustalonego w zakładzie karnym lub miejscu pracy porządku. Podobnie art. 145 § 1 kkw, określa, iż wymierzając karę dyscyplinarną uwzględnia się m.in. stopień zawinienia, z kolei w myśl art. 149 kkw jeżeli zostały ujawnione nowe fakty lub dowody nieznanne przedtem, wskazujące na to, że ukarany jest niewinny, dyrektor zakładu karnego uchyła karę dyscyplinarną i uznaje ją za niebyłą oraz podejmuje stosowną decyzję mającą na celu uchylenie skutków ukarania.

⁷ D. Gajdus, B. Gronowska *Europejskie standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej)*. Zarys wykładu, Toruń 1998, s. 137.

postępowania dyscyplinarnego⁸ wystarczy wskazać, że ma ono charakter autonomiczny, wpływa na sytuację prawno-penitencjarną skazanego, na zakres jego praw podmiotowych, może pogarszać położenie więźnia, zmniejszając zasięg wolności zakładzie karnym⁹.

Tryb postępowania dyscyplinarnego, a także jego przebieg, uregulowane zostały w kilku aktach prawnych, z których zasadnicze i podstawowe znaczenia ma *Kodeks karny wykonawczy*¹⁰. W art. 144 § 1 kkw wskazano podmioty uprawnione do podjęcia decyzji o wymierzeniu kary – dyrektora zakładu karnego w przypadku kar określonych w art. 143 § 1 pkt 4-8 oraz inne przez niego upoważnione osoby w odniesieniu do nałożenia pozostałych kar. Z kolei regulacje zawarte w art. 145 § 3, 4 i art. 148 § 1 i 3 kkw określają podmioty uczestniczące w procesie podejmowania decyzji o wymierzeniu kary dyscyplinarnej oraz jej wykonaniu (lekarz, psycholog, sędzia penitencjarny). Na podstawie treści art. 144 § 3 i 4 kkw oraz art. 145 § 2 kkw można zrekonstruować „model” postępowania dyscyplinarnego, zgodnie z którym przed wymierzeniem kary dyscyplinarnej powinna być przeprowadzona rozprawa dyscyplinarna, w której toku:

- a) wysłuchuje się obwinionego,
- b) zapoznaje się z opinią wychowawcy,
- c) gdy zachodzi potrzeba, także z opinią składającego wniosek o ukaranie,
- d) gdy zachodzi potrzeba, z opiniami innych osób,
- e) także z zeznaniami świadków.

⁸ Na tym tle rysują się niezwykle interesujące zagadnienia, związane z pytaniem o to, czy postępowanie dyscyplinarne ma charakter postępowania administracyjnego, czy też postępowania wewnątrzzakładowego? Równie ciekawe kwestie powstają w świetle jednoznacznego i utrwalonego stanowiska Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym, z represyjnego charakteru postępowania dyscyplinarnego wynika, że gwarancje ustanowione w rozdziale II Konstytucji odnoszą się do wszelkich postępowań represyjnych, tzn. postępowań, których celem jest poddanie obywatela jakiejś formie ukarania lub jakiejś sankcji, a więc także postępowań dyscyplinarnych. Rozciągając konstytucyjne gwarancje prawa karnego na postępowania dyscyplinarne, Trybunał stwierdzał, że zasady te w postępowaniu dyscyplinarnym nie są stosowane wprost, a jedynie odpowiednio. Niemniej jednak pojawia się tutaj cała gama różnorodnych zagadnień i szerokie pole do rozważań (zob. wyroki TK z 7 grudnia 1993 r., K. 7/93. OTK 1993, cz. II, poz. 42, z 26 kwietnia 1995 r. K 11/94, OTK 1995, cz. I., poz. 12, z 8 grudnia 1998 r., K 41/97, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 117, TK z 3 listopada 2004 r., K 18/03 OTK ZU 2004, nr 10A, poz. 103, z 2 września 2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120, z 29 czerwca 2010 r., P 28/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 52).

⁹ J. Słiwowski, *Sądowy nadzór penitencjarny*, Warszawa 1965, s. 24-25.

¹⁰ Zob. rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 12 sierpnia 1998 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. 1998, nr 111, poz. 699), rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 27 października 2003 r. w sprawie czynności administracyjnych i rozliczeń finansowych związanych z prowadzeniem depozytu przedmiotów wartościowych i środków pieniężnych osób pozbawionych wolności (Dz. U. z 2003 r., nr 192, poz. 1881), zarządzenie nr 2/04 dyrektora generalnego Służby Więziennej z 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych (Dz. Urz. CZSW nr 1, poz. 2).

Decyzja o ukaraniu karą dyscyplinarną powinna: zostać sporządzona na piśmie, zawierać dokładne określenie przekroczenia popełnionego przez skazanego¹¹, zostać podana do wiadomości skazanemu, a gdy względy wychowawcze za tym przemawiają, również innym skazanym lub osobom.

W oparciu o brzmienie powyższych przepisów, w literaturze powszechnie przyjmuje się, że w toku postępowania dyscyplinarnego skazanemu przysługuje prawo do korzystania z pomocy obrońcy (obrony formalnej) oraz prawo do odpierania stawianych mu zarzutów i przedstawiania argumentów na poparcie swoich twierdzeń (obrona materialna), a w ramach powyższego prawo do odmowy, jaki i składania wyjaśnień¹². Na podstawie art. 144 § 5 kkw obowiązującego od 1 stycznia 2012 r.¹³ – od decyzji wymierzającej karę dyscyplinarną przysługuje ukaranemu więźniowi skarga (art. 144 § 5 kkw) do właściwego sądu penitencjarnego (art. 7 § 2 kkw w zw. z art. 3 § 2 kkw).

Stosowne rozwiązania odnoszące się do postępowania dyscyplinarnego wobec więźniów zawarte są także w aktach międzynarodowych. Wzorcowe Reguły Minimum Postępowania z Więźniami ONZ¹⁴ stanowią, że żaden więzień nie będzie ukarany, poza sytuacjami, gdy nastąpi to w zgodzie z przepisami prawnymi lub przepisami innych regulacji, i nigdy dwukrotnie za to samo przekroczenie. Każdy więzień w toku postępowania dyscyplinarnego będzie też miał możliwość przedstawienia okoliczności na swoją obronę, a jeśli będzie to potrzebne i możliwe, więźniowi pozwole się na przedstawienie swojej obrony przy pomocy tłumacza. Stosownie do zasady 30 zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia¹⁵, zachowania osób aresztowanych lub uwięzionych, które stanowią przewinienia dyscyplinarne, opis i czas trwania kar dyscyplinarnych które mogą być wymierzane, oraz organy właściwe do wymierzania takich kar, będą określone w przepisach prawa lub zgodnych z prawem regulacjach. Osoba aresztowana lub uwięziona, pociągnięta

---

¹¹ W istocie stosuje się tutaj druk formularza urzędowego (wzór nr 10) określony przepisami zarządzenia nr 2/04 wskazanego w przypisie 10.

¹² K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 477, Z. Hołda, [w] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2006, s. 488,

¹³ Dodany na mocy ustawy z 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – *Kodeks karny wykonawczy* i niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011, nr 240, poz. 1431).

¹⁴ Przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przystępczości i Postępowania ze Sprawcami Przystępstw i zaaprobowane przez Radę Społeczno-Gospodarczą w rezolucji 663C (XXIV) z 31 lipca 1957 r. oraz 2076 (LXII) z 13 maja 1977 r.

¹⁵ Przyjęty na mocy Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z 9 grudnia 1988 r.

do odpowiedzialności dyscyplinarnej, będzie miała prawo, aby być wysłuchaną zanim zostaną podjęte środki dyscyplinarne, jak i odwołać się od takiego środka do organów wyższych. Podobne rozwiązania i wymogi przewidziane są w dokumentach wyznaczających europejskie standardy traktowania więźniów. Zasadnicze znaczenie w omawianym zakresie mają Europejskie Reguły Więzienne Rekomendacja Rec (2006) 2¹⁶. W myśl reguły 57.1 ERW „za naruszenie dyscyplinarne może zostać uznane jedynie zachowanie stanowiące zagrożenie dla porządku, bezpieczeństwa instytucjonalnego lub bezpieczeństwa osobistego”. Reguła 57.2 stanowi, że prawo krajowe powinno określać działanie lub zaniechanie więźniów, stanowiące naruszenie dyscyplinarne; procedury stosowane w sprawach dyscyplinarnych; rodzaje i wysokość kar dyscyplinarnych, które mogą być nałożone; organ uprawniony do nałożenia takich kar; organ odwoławczy oraz procedurę odwoławczą. W dalszych postanowieniach ERW reguła 59 określa, że więzień oskarżony o naruszenie dyscyplinarne powinien dysponować odpowiednim czasem i środkami w celu przygotowania obrony; ma prawo bronić się osobiście lub przez pełnomocnika, jeżeli wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości; ma prawo wezwać świadków, zadawać im pytania oraz powinien otrzymać bezpłatną pomoc tłumacza, jeśli nie rozumie języka lub nie mówi w języku używanym podczas postępowania dyscyplinarnego. Z kolei reguła 61 stanowi doprecyzowanie wcześniejszego postanowienia, wskazując, że „więzień, który został uznany za winnego naruszenia dyscypliny, powinien mieć prawo do odwołania się do kompetentnego i niezależnego organu wyższej instancji”.

Na konieczność istnienia odpowiednich procedur dyscyplinarnych zwrócił uwagę również Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), który w *Drugim Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf(92)3]* wskazał, że postępowanie dyscyplinarne powinno łączyć się ze skutecznymi gwarancjami, że w interesie więźniów, jak i personelu więziennego leży istnienie jasnych procedur dyscyplinarnych i stosowanie ich w praktyce. Procedury dyscyplinarne powinny przewidywać prawo osadzonego do wysłuchania go w sprawie zarzucanego mu przewinienia, a także prawo odwołania się do wyższej instancji przeciwko wszelkim nałożonym sankcjom.

---

¹⁶ Przyjęte przez Komitet Ministrów dla państw Członkowskich Rady Europy w dniu 11 stycznia 2006 r., na 952 posiedzeniu delegatów.

Powyższa krótka prezentacja pozwala na postawienie tezy, że uregulowania przyjęte w polskim prawie penitencjarnym nie odbiegają od standardów międzynarodowych. Niemniej należy zwrócić uwagę na niezwykle istotny element procedury dyscyplinarnej (jak do tej pory celowo pominięty), który przewidziany jest we wskazanych wyżej dokumentach, a który nie występuje w polskim *Kodeksie karnym wykonawczym*. Elementem tym jest instytucja polegająca na obowiązku poinformowania więźnia o charakterze stawianego mu zarzutu (zarzutów), co powinno mieć miejsce jeszcze przed wyznaczeniem i przeprowadzeniem rozprawy dyscyplinarnej i formalnym wysłuchaniem obwinionego więźnia.

Reguła 30.2 Wzorcowych Reguł Minimum Postępowania z Więźniami stanowi, że żaden więzień nie będzie ukarany zanim nie zostanie poinformowany o zarzucanym mu przekroczeniu i nie uzyska możliwości podjęcia własnej obrony. Z kolei reguła 59a ERW określa, że więzień oskarżony o naruszenie dyscyplinarne musi zostać niezwłocznie i szczegółowo poinformowany w języku, który rozumie, o charakterze stawianych mu zarzutów. Przedmiotowa instytucja znana jest niektórym europejskim systemom penitencjarnym, m.in. art. D.249 francuskiego kodeksu postępowania karnego stanowi, że „więzień powinien być informowany na piśmie odnośnie czynów, które mu się zarzuca, przed jego stawieniem się przed władzą, oraz należy umożliwić mu złożenie wyjaśnień”¹⁷. Podobnie w myśl art. 44.2. hiszpańskiej Powszechnej Organicznej Ustawy Penitencjarnej „żaden więzień nie może być karany bez uprzedniego powiadomienia go, jakie przekroczenie mu się zarzuca, i bez dania mu możliwości obrony ustnej lub na piśmie”¹⁸.

Tego rodzaju instytucja, jako obligatoryjny element procedury dyscyplinarnej, przewidziana jest również w prawie amerykańskim. Ukształtowana została pod wpływem orzecznictwa sądowego, zwłaszcza Sądu Najwyższego USA, w którym przyjęto, że w postępowaniu dyscyplinarnym dotyczącym więźniów muszą znaleźć zastosowanie pewne minimalne reguły karnoprosesowe wynikające z generalnej klauzuli *due process of*

---

¹⁷ *Zachodnie ustawy penitencjarne. Teksty ustaw z komentarzami (Francja, Hiszpania, Niemcy, Szwecja)*, pod red. A. Rzeplińskiego, Kalisz 1994, s. 58.

¹⁸ *Ibidem*, s. 121.

law statuowanej 5. i 14. Poprawką do Konstytucji USA¹⁹. Zgodnie z nią „nikt nie może być pozbawiony życia, wolności lub mienia bez zachowania reguł rzetelnego procesu”. Istotą powyższej klauzuli jest ochrona jednostki przed arbitralnymi działaniami ze strony organów państwowych²⁰, *procedural due process* stanowi fundamentalną gwarancję konstytucyjną, w myśl której procedury przed amerykańskimi sądami będą sprawiedliwe i każdy będzie miał prawo być wysłuchany przez sędziego w sprawach naruszenia jego życia, wolności i własności²¹. Chodzi zatem o zasadę praworządnego postępowania w sensie proceduralnym, o prawo do sprawiedliwego i uczciwego procesu²². W prawie amerykańskim przyjęto, że obowiązek pisemnego powiadomienia więźnia o stawianych mu zarzutach (*written notice of the charges*) stanowi zasadniczy i podstawowy wymóg rzetelnej procedury dyscyplinarnej, odpowiadającej standardom płynącym z *due process of law*.

Powszechnie przyjmuje się, że „kamieniem milowym” w zakresie wyznaczenia standardów, jakie powinny obowiązywać w postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym wobec więźniów, była decyzja Sądu Najwyższego USA w sprawie *Wolff v McDonnell*²³. Zanim doszło do jej podjęcia, szereg istotnych w tym zakresie wskazówek przyniosły już orzeczenia sądów niższego rzędu. Bardzo ważną rolę odegrała też działalność szerszego ruchu na rzecz praw więźniów²⁴, kontestującej obowiązującą w ówczesnych latach (przełom lat 60. i 70. XX w.) doktrynę *hands off*,

¹⁹ S. M. Bernstein, *The Evolving Right of Due Process at Prison Disciplinary Hearings*, Fordham Law Review, vol. 42, 1974, M. A. Millemann, *Prison Disciplinary Hearings and Procedural Due Process – the Requirement of a Full Administrative Hearing*, Maryland Law Review, 1971, vol. 31, E. Calhoun, *The Supreme Court and The Constitutional Rights of Prisoners, A Reappraisal*, Hastings Constitutional Law Quarterly, vol. 4, 1977, M. Gutterman, *Prison Objectives and Human Dignity, Reaching a Mutual Accommodation*, Brigham Young University Law Review, 1992, M. Gutterman, *The Prison Jurisprudence of Justice Thurgood Marshall*, Maryland Law Review, vol. 56, 2012, D. H. Lee, *The Law of Typicality : Examining the Procedural Due Process Implications of Sandin v. Conner*, Fordham Law Review, vol. 72, 2004.

²⁰ *Dent v. West Virginia* 129 US 114, 123 9 S Ct 231, 32 L.Ed 623 (1889), *Wolff v. McDonnell* 418 US 539, T. Zick, *Prisoner's Rights* The Georgetown Law Journal, vol. 79, 1991, s. 1268, G. Rock, *Prisoners' Rights Handbook*, 2009, s. 57, E. Chemerinsky, *Procedural Due Process Claims*, Touro Law Review, Vol. 16, 2000, s. 871-893

²¹ P. Laidler, *Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych Ameryki: od prawa do polityki*, Kraków 2011, s. 304, L. Garlicki, *Bill of Rights w rozwoju Konstytucji federalnej Stanów Zjednoczonych*, [w] *Konstytucja USA 1787 – 1987. Historia i współczesność*, pod red. J. Wróblewskiego, Warszawa 1987, s. 213 i nast., K. Poklewski-Koziełł, *Due proces of law*, [w] *Institucje i doktryny prawno-polityczne Stanów Zjednoczonych Ameryki (Zagadnienia wybrane)*. Zbiór studiów pod redakcją W. Sokolewicz, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1974, s. 389 i nast.

²² S. Frankowski, R. Goldman, E. Łętowska, *Sąd Najwyższy USA. Prawa i wolności obywatelskie*, s. 24-25

²³ *Wolff v McDonnell* 418 US 539.

²⁴ J.B. Jacobs, *The Prisoners' Rights Movement and Its Impacts, 1960-80*, Crime and Justice, vol. 2, 1980, s. 431-432 i 437-440.

która rozumiana była jako zakaz ingerencji sądów w praktykę i działalność organów penitencjarnych²⁵.

Co do judykatury znamienne było rozstrzygnięcie Sądu Dystryktowego stanu Nowy Jork w sprawie *Sostre v. Rockefeller*²⁶, w którym wskazano, że postępowanie dyscyplinarne musi spełniać określone standardy rzetelności, że zanim więzień obwiniony o naruszenie dyscypliny zostanie w jakikolwiek sposób ukarany, ma prawo otrzymać pismenne zawiadomienie, w którym zostanie poinformowany o stawianych mu zarzutach. Sąd jednoznacznie też podkreślił, że dokument ten musi być doręczony więźniowi z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym przed mającą się odbyć rozprawą dyscyplinarną, a pisemna informacja musi precyzyjnie określać przepisy więzienne, których naruszenie zarzuca się skazanemu. Wymóg taki stwarza gwarancję, jaka umożliwia więźniowi należyte przygotowanie się do rozprawy, a tym samym efektywną realizację prawa do obrony. Uzasadniając rozstrzygnięcie sędziego C.B. Motley²⁷ wskazała w szczególności, że zgodnie z Konstytucją USA więźniowie nie tracą wszystkich swoich praw w chwili, gdy zostają skazani na karę pozbawienia wolności, a jedynie te, które zostały im wyraźnie odebrane na mocy wyroku. W konsekwencji, przychodząc do więzienia celem odbycia

²⁵ Doktryna *hands off* stanowiła modyfikację wcześniejszego stanowiska opartego na założeniu, że – jak to wskazano w orzeczeniu *Ruffin v. Commonwealth*, 62 Va. (1871), więzień jest niewolnikiem państwa (*a slave of the state*), w związku z czym nie przysługują mu żadne prawa. Natomiast zgodnie z koncepcją *hands off*, sądy przyjmowały, że nie posiadają uprawnień (władzy) do tego, aby sprawować nadzór nad administracją więzienną oraz do tego, by ingerować w porządek wyznaczony więziennymi regulami i przepisami, jakie obowiązują w więzieniu. Nie jest zatem rolą sądów kontrolowanie sposobów i procedur dyscyplinowania więźniów (tak np. Sąd Apelacyjny 9 Okręgu w sprawie *Stroud v. Swope* 187 F 2d.850, Sąd Apelacyjny 8 Okręgu w sprawie *Garcia v. Steele*, Sąd Apelacyjny 10 Okręgu w sprawie *Banning v. Looney* 213 F2d 771, Sąd Apelacyjny 9 Okręgu w sprawie *State of Oregon Sherwood v. T. Gladden* 240 F2d 910, a także w sprawie *Hatfield v. R. Bailleaux* 290 F 2d 632). Powszechnie odwoływano się do stwierdzenia, że nie można przeoczyć tego, że po pierwsze więźniowie odbywają karę za popełnione przez nich przestępstwa, a po drugie, że zgodnie z prawem osadzenie w więzieniu powoduje niezbędne cofnięcie lub ograniczenie wielu przywilejów i praw, przy czym owo ograniczenie uzasadnione jest względami leżącymi u podstaw systemu karnego (*Price v. Johnston* 334 US 266, S. Ct. 1049). Zob. też W. C. Collins, *Jails and the Constitution An Overview*, 2007, s. 5-9; Z. Lasocik, *Ochrona praw więźniów w Massachusetts*, SP 1993, z. 2-3, s. 147-150, tenże: *Więzienia w USA. Moje wizyty*, Warszawa 2005, s. 50-53.

²⁶ *Sostre v. Rockefeller* 312 F. Supp. 863 (1970).

²⁷ Sędzia Constance Baker Motley była znaną aktywistką i działaczką ruchu ochrony praw społeczności murzyńskiej w USA. Na początku prawniczej kariery pracowała dla T. Marshalla, późniejszego sędziego SN USA, następnie dla NAACP's Legal Defense and Education Fund, organizacji walczącej o zniesienie segregacji rasowej w USA. Jako pierwsza czarnoskóra prawniczka wystąpiła przed SN USA, wygrywając w latach 1961-1964 9 z 10 spraw, jakie wniosła do jego rozpatrzenia. Była też autorką skargi w sprawie *Brown v. Board of Education*, po której rozpatrzeniu SN USA uznał, że segregacja rasowa w szkołach jest niezgodna z Konstytucją USA. Ta fundamentalna decyzja zapoczątkowała proces transformacji amerykańskich szkół i uniwersytetów pod względem różnicowania rasowego. W 1964 r. jako pierwsza czarnoskóra kobieta została wybrana do Senatu Stanu Nowy Jork, a następnie w 1966 r. objęła stanowisko sędziego federalnego sądu dla Southern District Court of New York, pełniąc od 1982 r. funkcję jego prezesa.

tej kary, zachowują wszystkie pozostałe prawa, również i te wynikające z klauzuli *due process of law*.

W doktrynie podkreślano, że rozstrzygnięcie w sprawie *Sostre* stanowiło jednoznaczną deklarację, że więźniowie są po pierwsze chronieni Konstytucją przed arbitralnym traktowaniem ze strony administracji penitencjarnej, a po drugie, że sądy nie mogą powstrzymać się od działania, gdy decyzje organów penitencjarnych naruszają konstytucyjnie chronioną wolność²⁸. W literaturze wskazywano także, że był to najbardziej zdecydowany głos na rzecz ochrony praw więźniów, jaki do tego czasu został wyrażony w orzecznictwie sądów. Rozstrzygnięcie to podkreślało bowiem, że ukaranie dyscyplinarne więźnia może nastąpić tylko w toku i na skutek zastosowania szczegółowych i ochronnych procedur określających tryb postępowania²⁹.

Identyczne stanowisko wyraził rok później Sąd Dystryktowy stanu Maryland w sprawie *Bundy v. Cannon*. Podobnie w nauce podkreślano, że nakaz uprzedniego doręczenia więźniowi pisemnej informacji odnośnie czynu, który mu się zarzuca, w istocie jest wymogiem płynącym z zasady *due process of law*³⁰. M. A. Millemann analizując ustawodawstwo penitencjarne poszczególnych stanów zauważył, że przepisy określające wewnętrzny porządek więzienny w wielu przypadkach były wręcz ekstremalnie niejednoznaczne i nieostre, co mogło rodzić obawę nadinterpretacji i wykorzystywania. Często też przepisy te nie były udostępniane więźniom, w konsekwencji nie mieli oni możliwości poznania ich treści. W ocenie M. A. Millemanna właśnie w takich sytuacjach, gdy charakter i rodzaj zabronionego zachowania pozostawał nieznanym, a także wówczas, gdy treść przepisów była nieostra, niejednoznaczna lub opisana w sposób ogólny, nakaz doręczenia więźniowi pisemnej informacji o stawianym zarzucie nabierał szczególnego znaczenia³¹.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego USA na konieczność doręczenia więźniowi pisemnego zawiadomienia o stawianych mu zarzutach, po raz pierwszy zwrócono uwagę w orzeczeniu w sprawie *Morrissey v. Brewer*, w której rozstrzygano o standardach, jakie muszą zostać spełnione

---

²⁸ M. A. Millemann, op. cit. ... s. 30. Pojęcie „wolność” jest tutaj rozumiane szeroko nie w sensie fizycznego pozbawienia lub ograniczenia swobody przemieszczania się, ale jako np. prawo obywatela do swobodnego korzystania ze swych wszystkich zdolności, do mieszkania, pracy, sposobu zarabiania na życie, wyboru stylu życia, wypowiedzi itd., zob. S. Frankowski, R. Goldman, E. Łętowska, *Sąd Najwyższy USA...*, s. 25-26.

²⁹ M. A. Millemann, op. cit. ..., s. 31.

³⁰ *Bundy v. Cannon* 328 F.Supp 165(1971), M. A. Millemann, op. cit. ..., s. 50-51.

³¹ M. A. Millemann, op. cit. ..., s. 51.

w toku postępowania w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia skazanego, tak aby postępowanie to odpowiadało wymogom klauzuli *due process of law*³². Sąd Najwyższy USA uznał wówczas, że w razie wszczęcia postępowania w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia, skazany powinien otrzymać pisemne zawiadomienie, w którym zawarte są informacje wskazujące na zachowanie uzasadniające odwołanie oraz ujawniające dowody potwierdzające fakt naruszenia warunków zwolnienia. Dzięki temu będzie on miał szansę na przygotowanie się do obrony³³. Rozstrzygnięcie to wywołało szersze implikacje, albowiem wyrażone w nim zapatrywanie prawne sądy niższych instancji zaczęły odnosić również do postępowania dyscyplinarnego wobec więźniów, mimo że nie wypracowano w tym zakresie jednolitej praktyki orzeczniczej. Podobnie regulacje penitencjarne poszczególnych stanów rozmaicie normowały przedmiotowe zagadnienie³⁴.

Do rozwiązań przyjętych w decyzji *Morrissey v. Brewer* Sąd Najwyższy USA nawiązał przy okazji rozpatrywania sprawy *Wolff v. McDonell*, zainicjowanej przez więźniów zakładu karnego w Lincoln w stanie Nebraska. W skardze powodowie podnieśli zarzut, że reguły postępowania dyscyplinarnego obowiązujące w tym więzieniu nie respektowały wymogów klauzuli *due process of law*, na skutek czego byli oni pozbawieni uczciwego postępowania przy rozpoznaniu swoich spraw. Podejmując rozstrzygnięcie Sąd Najwyższy USA wskazał – odwołując się do decyzji w sprawie *Price v. Johnston* – że zgodne z prawem osadzenie skazanego w więzieniu musi skutkować ograniczeniem wielu praw i przywilejów, jakie istnieją w normalnym społeczeństwie. Jednocześnie podkreślił, że o ile ograniczenie to jest uzasadnione potrzebami instytucjonalnymi specyficznego środowiska społecznego, jakim jest więzienie, o tyle nie oznacza, że skazany jest całkowicie pozbawiony konstytucyjnej ochrony, wtedy gdy zostaje osadzony w zakładzie karnym celem odbycia kary pozbawienia wolności. Znamienne, w następnych latach wielokrotnie powtarzane w orzecznictwie, było stwierdzenie, że nie istnieje żadna „żelazna kurtyna” pomiędzy Konstytucją a więźniem. Jak podkreślono, skazani mają prawo korzystać z wolności religijnej na podstawie 1. Poprawki

³² *Morrissey v. Brewer* 408 US 471 (par. 30), podobnie SN USA zdecydował w późniejszej sprawie *Gagnon v. Scarpelli* 411 US 778 (par. 23), S. M. Bernstein, *The Evolving Right of Due Process at Prison Disciplinary Hearings*, 42 *Fordham Law Review* (1974), s. 881.

³³ Tak też Sąd Apelacyjny 7 Okręgu w sprawie *United States ex Re. Miller v. Twomey B Green* 479 F.2d. 701.

³⁴ M.W. Sullivan, *Implications of Morrissey v. Brewer for Prison Disciplinary Hearings In Indiana*, *Indiana Law Journal*: Vol. 49, 1974 s. 311.

do Konstytucji USA, chronieni są przed dyskryminacją rasową stosownie do klauzuli równej ochrony wynikającej z 14. Poprawki do Konstytucji USA, mają ponadto prawo wnoszenia roszczeń domagając się ochrony stosownie do klauzuli *due process of law*. Przyjmując takie stanowisko Sąd Najwyższy USA zaznaczył wszak, że przyjęcie poglądu, iż więźniowie zachowują określone prawa płynące z zasady *due process of law*, nie oznacza jednak, że te prawa nie mogą być przedmiotem pewnych ograniczeń, których źródłem jest reżim i porządek zakładu karnego, jakiemu zostali zgodnie z prawem poddani. Ostatecznie też Sąd Najwyższy USA przyjął, że postępowanie dyscyplinarne wobec więźniów nie jest częścią postępowania karnego, i z tego względu pełny zakres praw i wszystkie gwarancje, jakimi dysponuje oskarżony w procesie karnym, nie znajdują w tym przypadku zastosowania. Zaznaczono, że w praktyce musi zostać osiągnięte wzajemne dostosowanie pomiędzy instytucjonalnymi potrzebami zakładu karnego a celami i postanowieniami Konstytucji. Nie wnikając w całość rozważań zaprezentowanych w omawianym orzeczeniu, należy jedynie zauważyć, że Sąd Najwyższy USA przyjął, że w postępowaniu dyscyplinarnym, którego przedmiotem jest „poważne” przekroczenie, muszą być zawsze przestrzegane reguły implikowane przez klauzulę *due process of law*. Inaczej rzecz wygląda w przypadku przekroczeń o niższej wadze, chyba że chodzi o sprawę dyscyplinarną osoby tymczasowo aresztowanej. Jednym z wymogów, który w ocenie Sądu Najwyższego USA powinien zostać zrealizowany w toku postępowania dyscyplinarnego, było pisemne zawiadomienie więźnia o zarzutach, jakie są mu stawiane w związku z naruszeniem porządku obowiązującego w zakładzie karnym. W uzasadnieniu podkreślono, że funkcja tego zawiadomienia polega na stworzeniu więźniowi szansy na zebranie i uporządkowanie faktów oraz dowodów na swoją obronę, na przygotowanie tej obrony³⁵. Ma ono pełnić funkcję adekwatnej informacji o charakterze zarzutów i dowodach przeciwko skazanemu, tak aby miał on rzeczywistą możliwość skutecznego podważenia słuszności stawianego mu zarzutu.

Przyjęcie stanowiska, że pisemna informacja stanowi obligatoryjny element więziennej procedury dyscyplinarnej nakładało na administrację penitencjarną istotny obowiązek. Mianowicie, stosownie do zapatrzań wyrażonych w decyzji w sprawie *Wolff v. McDonell*, więzień powinien otrzymać pisemne zawiadomienie co najmniej na 24 godziny przed

³⁵ *Wolff v. Mc Donnell* 418 US 539 (par. 37), T. Zick *Prisoners' Rights* 79 Georgetown Law Journal (1991), s. 1274, *Spellmon-Bey v. Lynaugh* 778 F. Supp. 33 (1991).

przeprowadzeniem rozprawy dyscyplinarnej, po to, by zapewnić mu czas na przygotowanie się do sprawy. Opóźnienie w dostarczeniu zawiadomienia mogło, w ocenie Sądu Najwyższego USA, wywrzeć niekorzystny wpływ na stopień przygotowania do obrony. Ten wymóg był rygorystycznie przestrzegany, w praktyce orzeczniczej przyjmowano bowiem, że doręczenie pismnego zawiadomienia zaledwie na godzinę przed lub w czasie rozprawy nie spełnia w ogóle związanych z nim funkcji³⁶.

Określając powyższy wymóg Sąd Najwyższy USA nie wskazał, z jaką chwilą aktualizuje się obowiązek doręczenia pismnej informacji o zarzutach. Innymi słowy, o ile końcowym nieprzekraczalnym terminem były 24 godziny przed rozprawą dyscyplinarną, o tyle niesprecyzowane pozostawało, jaki jest początkowy moment doręczenia zawiadomienia.

Wypracowana w późniejszych latach praktyka nie była jednakowa, co związane było ze zróżnicowaniem systemów więziennych w USA. W regulacjach penitencjarnych w 6 stanach za punkt odniesienia przyjmowano datę zdarzenia (popęlnienia przekroczenia dyscyplinarnego), stanowiąc, że doręczenie pismnego zawiadomienia powinno nastąpić w ciągu 5 dni od zaistnienia tego faktu (Arizona, Maryland, Massachusetts, Mississippi, North Dakota), względnie w ciągu 30 dni (California). Większość regulacji penitencjarnych, odnosząc się do powyższej kwestii, kładła nacisk na datę rozprawy dyscyplinarnej. Jednak, co podkreślano w literaturze, z uwagi na fakt, że rozprawa mogła być wyznaczona dopiero po potwierdzeniu przez więźnia odbioru pismnej informacji, w konsekwencji kryterium to nie było w istocie pomocne do ustalenia oraz udzielenia odpowiedzi, jak szybko po zdarzeniu (popęlnionym przekroczeniu) zawiadomienie musi być dostarczone więźniowi. Pozostałymi punktami odniesienia dla ustalenia powyższej kwestii była data ujawnienia deliktu dyscyplinarnego, data zakończenia więziennego dochodzenia co do zdarzenia, data sporządzenia raportu z incydentu z udziałem więźnia³⁷. W ustawodawstwie penitencjarnym były też rozwiązania, które akcentowały, że zawiadomienie musi być doręczone więźniowi w ciągu dwóch dni od zakończenia dochodzenia, ale nie wskazywały limitu czasowego, w ciągu którego dochodzenie musi zostać zakończone (tj. jak szybko musi być zakończone od chwili wystąpienia badanego zdarzenia). Dlatego i to rozwiązanie nie ułatwiało odpowiedzi na sygnalizowane

---

³⁶ S. M. Bernstein, *The Evolving...*, s. 885, Sąd Apelacyjny 7 Okręgu w sprawie *United States ex Re. Miller v. Twomey B Green* 479 F.2d. 701.

³⁷ W. Babcock, *Due Process in Prison Disciplinary Proceedings*, 22 B. C. L. Rev. 1009 (1981), s. 1035.

wyżej pytanie³⁸. Orzecznictwo sądowe również nie rozstrzygnęło ostatecznie tej kwestii.

Warto zwrócić uwagę na orzeczenie Sądu Apelacyjnego 2. Okręgu w sprawie *Benitez v. Wolff*³⁹. Decyzją sądu stwierdzono naruszenie zasady *due process of law*, mimo tego, że zawiadomienie zostało doręczone więźniowi zgodnie ze standardem ustanowionym w *Wolff v. McDonell*, tj. co najmniej 24 godziny przed rozprawą. Wyglądało to tak, że więźniowi doręczono czterostronicowe szczegółowe oświadczenie zawierające 8 oddzielnych zarzutów i zezwolono mu na zapoznanie się z nim w czasie pięciu godzin. Następnie przedstawiono mu 4 dodatkowe zarzuty, które dotyczyły innego postępowania, w związku ze zdarzeniami mającymi miejsce w innym czasie i w różnych miejscach. Umożliwiono mu poznanie ich w ciągu zaledwie dwóch godzin. W konsekwencji postępowanie dyscyplinarne przeciwko niemu objęło 12 zarzutów związanych z naruszeniem 10 różnych przepisów porządku więziennego, a przygotowując się do obrony więzień musiał wyłącznie opierać się na tym, co zapamiętał. Rozstrzygając skargę Sąd Apelacyjny uznał, że powyższy tryb postępowania naruszał zasady *due process of law*, ponieważ celem pisemnej informacji jest stworzenie więźniowi takich warunków, aby miał szansę rzetelnie przygotować się do obrony, zwłaszcza w sytuacji, gdy jest dużo zarzutów o skomplikowanym charakterze.

Inną kwestią, również niesprecyzowaną w decyzji podjętej w sprawie *Wolff v. McDonnell*, a dotyczącą pisemnego zawiadomienia, było zagadnienie jego szczegółowości. Sposób rozwiązania tego zagadnienia kształtowany był głównie przez judykaturę. W orzeczeniu *Stewart v. Jóźwiak* zawarto bardzo ogólną konstatację, że „pisemne zawiadomienie kierowane do więźnia o stawianych mu zarzutach musi być szczegółowe w takim stopniu, by mu umożliwić zgromadzenie, uszeregowanie faktów i przygotowanie własnej obrony”⁴⁰. W sprawie *Spellmon-Bey v. Lynaugh*⁴¹ Sąd Dystryktowy uznał, że pisemne zawiadomienie musi zawierać co najmniej opis szczegółowych działań, na podstawie których opierają się zarzuty, jak również za konieczne uznał wskazanie czasu, w jakim nastąpiło działanie, jeżeli ujawnienie takich szczegółów nie zagraża bezpieczeństwu w więzieniu. Podobnie w wyroku *Hameed v. Mann*⁴² Sąd

³⁸ Ibidem, s. 1035.

³⁹ *Benitez v. D. Wolff* 985 F 2d 662.

⁴⁰ W. Babcock, *Due Process in Prison ...*, s. 1036.

⁴¹ *Spellmon – Bey v. Lynaugh* 778 F Supp. 338 (1991).

⁴² *Hameed v. Mann* 849 F.Supp. 169 (1994).

Dystryktowy w Nowym Jorku podkreślił, że brak szczegółowego opisu zachowania będącego przedmiotem zarzutu dyscyplinarnego musi być uznane za niekonstytucyjne z tego powodu, że strona obwiniona o popełnienie deliktu dyscyplinarnego nie ma możliwości odpowiedniego przygotowania się do obrony. W sprawie *Rinehart v. Brewer* Sąd Dystryktowy uznał za konieczne ujęcie w pisemnym zawiadomieniu – oprócz opisu zdarzenia i powołania naruszonych przepisów – również wskazania wszystkich zaangażowanych w nie osób⁴³. W sprawie *Howard v. Coughlin* uznano, że zawiadomienie nie spełnia związanych z nim wymogów, gdy błędnie wskazuje datę wystąpienia rzekomego przekroczenia dyscyplinarnego, a w sprawie *McCleary v. LeFevre*⁴⁴ za niedostateczne uznano niepoinformowanie więźnia w pisemnym zawiadomieniu o okolicznościach na podstawie których sformułowany został zarzut. Zarazem przyjmowano w judykaturze, że błędy mniejszej rangi zawarte w pisemnym zawiadomieniu, np. błędne wskazanie daty rozprawy dyscyplinarnej czy też niewskazanie, czy zarzucane przekroczenie ma charakter poważny, czy też średni, nie naruszają standardu wynikającego z klauzuli *due process of law* w zakresie pisemnego zawiadomienia⁴⁵.

Z kolei w sprawie *Smith v. Rabalais*⁴⁶, Sąd Apelacyjny 5. Okręgu uznał, że oddalenie żądania więźnia oraz reprezentującego go przedstawiciela co do wskazania takich okoliczności, jak data, miejsce, zaangażowane osoby, świadkowie rzekomej sprzedaży narkotyków, opis narkotyków, nie naruszało zasad *due process of law* w zakresie wymogów stawianych pisemnemu zawiadomieniu. W sprawie tej więźniowi zarzucono udział w nielegalnym handlu narkotykami na terenie zakładu karnego. Raport oparty był na informacjach, jakie jeden z funkcjonariuszy otrzymał od swego informatora – innego skazanego. Obwiniony o nielegalny handel więzień otrzymał pisemną informację o treści zarzutu, w której jednak nie wskazano źródła informacji. Na jego żądanie, motywowane koniecznością przygotowania się do obrony, odmówiono mu również jego ujawnienia. W konsekwencji jedynym świadkiem potwierdzającym zarzut był funkcjonariusz sporządzający raport, którego zeznania oparte były wyłącznie na informacjach dostarczonych mu przez poufnego informatora. Podczas rozprawy dyscyplinarnej zezwolono wprawdzie obwinionemu

---

⁴³ *Rinehart v. Brewer* 483 F. Supp 165.

⁴⁴ *Jailhouse Lawyer's...*, s. 489.

⁴⁵ *Holt v. Caspari* 961 F2d 1370, *Barry v. Whalen* 796 F. Supp. 885 (1992).

⁴⁶ *Smith v. Rabalais* 659 F 2d 539 (1981).

więźniowi na zadawanie pytań (*cross examination*) funkcjonariuszowi, ten jednak odmówił odpowiedzi zasłaniając się interesem i bezpieczeństwem zakładu karnego oraz obawą przed zemstą, jaka mogłaby spotkać informatora ze strony obwinionego lub innych więźniów. Rozpatrujący sprawę organ dyscyplinarny przychylił się do stanowiska funkcjonariusza. Podobnie uczynił rozpatrujący skargę więźnia Sąd Apelacyjny uznając, że ujawnienie żądanych danych w świetle okoliczności stwierdzonych w sprawie, mogłoby prowadzić do zidentyfikowania informatora, który był jedynym źródłem wiedzy dla administracji więziennej o działaniach obwinionego więźnia. W konsekwencji ujawnienie jego danych mogłoby narażać go na działania odwetowe. Ponadto – jak podkreślono – funkcją pisemnego zawiadomienia doręczanego więźniowi jest wprawdzie poinformowanie więźnia o zarzutach dyscyplinarnych, jakie są mu stawiane, a także umożliwienie mu uszeregowania faktów i przygotowania obrony, jednak to prawo może być praktykowane tylko wtedy, gdy zezwolenie na jego wykonanie nie będzie stwarzać zbytniego zagrożenia dla bezpieczeństwa instytucji, innych więźniów lub celów korekcyjnych.

Z drugiej strony w orzecznictwie stanowczo podnosi się, że ustne wyjaśnienie zarzutów jest niewystarczające⁴⁷. Zarzuty muszą być sporządzone na piśmie, być dostatecznie i wystarczająco jasno opisane, aby umożliwić więźniowi przygotowanie obrony.

W. Babcock badając amerykańskie regulacje penitencjarne obowiązujące w poszczególnych stanach wskazał, że większość z nich wymaga, aby zawiadomienie zawierało opis faktów związanych ze zdarzeniem (ponadto stany Connecticut, Floryda i South Carolina wymagają, aby zawiadomienie było odczytane więźniowi, gdy jest on analfabetą). Jedynie w dwóch stanach (Iowa i Virginia) przyjęto bardziej surowy standard, zgodnie z którym wymagane jest wskazanie w pisemnej informacji „kto, co, kiedy i gdzie”⁴⁸. Przykładowo regulacje zawarte w ustawodawstwie penitencjarnym Nowego Jorku wymagają, aby zawiadomienie zawierało datę, miejsce, charakter zarzutu, a także szczegóły rzekomego zachowania i przepisy, które prawdopodobnie zostały naruszone. Przepisy obowiązujące w tym stanie wymagają również, aby administracja zakładu karnego dostarczyła więźniom, którzy nie władają językiem angielskim

---

⁴⁷ Benitez v. Wolff 985 F.2d 662, Dzana v. Fotii 829 F.2d 558, *Jailhouse Lawyer's Manual*, Columbia Human Rights Law Review, 9th Edition, 2011, s. 488-489.

⁴⁸ Ibidem, s. 1036-1037.

lub więźniom głuchoniemym, pismenne tłumaczenie zawiadomienia o stawianych zarzutach.

Celem postępowania dyscyplinarnego jest rozstrzygnięcie o odpowiedzialności skazanego w związku z naruszeniem przez niego reguł wewnętrznego porządku zakładu karnego. Postępowanie takie prowadzi się w celu ustalenia i wyjaśnienia zarzutów, a także poddania więźnia pewnej formie ukarania, posiada więc ono charakter represyjny. To z kolei przesądza, że postępowanie dyscyplinarne powinno odpowiadać pewnym minimalnym standardom rzetelności procedowania, czy też, jak to określił Z. Hołda, zasadom humanizmu i sprawiedliwości. W niniejszym opracowaniu przedstawiono jeden z elementów tego standardu, który przewidziany jest w ustawodawstwach penitencjarnych innych państw, ale też postulowany jest w Europejskich Regułach Więziennych. Zwrócenie uwagi na pismną informację o treści zarzutu dyscyplinarnego stawianego więźniowi wydaje się uzasadnione, albowiem instytucja ta nie występuje w polskim porządku prawnym, a jak się wydaje, ma istotne znaczenie z punktu widzenia rzetelności postępowania, które w prawie amerykańskim przybiera postać zasady *due process of law*, a na kontynencie europejskim zasady *fair trial*. Kończąc warto wskazać, że w ostatnim raporcie Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) z wizytacji przeprowadzonej w Polsce 5-17 czerwca 2013 r. zwrócono uwagę na brak w polskim prawie unormowań, które przewidują obowiązek doręczenia więźniowi pisemnej informacji o zarzutach, jakie stanowią podstawę wszczęcia wobec niego postępowania dyscyplinarnego. Komitet w związku z tym zalecił, by więźniom, na których ciążyą zarzuty dyscyplinarne, formalnie zagwarantować prawo do bycia poinformowanym niezwłocznie, szczegółowo i w języku, który rozumieją, o naturze wniesionego przeciwko nim zarzutu; prawo do uzyskania wystarczającego czasu dla przygotowania obrony oraz prawo do bycia wysłuchanym bezpośrednio przez organ podejmujący decyzję, a także prawo do wzywania świadków we własnym imieniu oraz do analizowania dowodów strony przeciwnej.

Bibliografia

- Babcock W., *Due Process in Prison Disciplinary Proceedings*, Boston College Law Review, Vol. 22, 1981.
- Bernstein S. M., *The Evolving Right of Due Process at Prison Disciplinary Hearings*, Fordham Law Review, Vol. 42, 1974.
- Calhoun E., *The Supreme Court and The Constitutional Rights of Prisoners : A Reappraisal*, Hastings Constitutional Law Quarterly, Vol. 4, 1977.
- Chemerinsky E., *Procedural Due Process Claims*, Touro Law Review, Vol. 16, 2000.
- Collins W. C., *Jails and the Constitution An Overview*, 2007.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013.
- Frankowski S., Goldman R., Łętowska E., *Sąd Najwyższy USA. Prawa i wolności obywatelskie*, OSCE b.d.
- Gajdus D., Gronowska B., *Europejskie standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej). Zarys wykładu*, TNOiK, Toruń 1998.
- Garlicki L., *Bill of Rights w rozwoju Konstytucji federalnej Stanów Zjednoczonych*, [w:] *Konstytucja USA 1787-1987. Historia i współczesność*, pod red. J. Wróblewskiego, Warszawa 1987.
- Guterman M., *Prison Objectives and Human Dignity : Reaching a Mutual Accommodation*, Brigham Young University Law Review, 1992.
- Guterman M., *The Prison Jurisprudence of Justice Thurgood Marshall*, Maryland Law Review, Vol. 56, 2012.
- Hołda Z., *Odpowiedzialność dyscyplinarna więźniów de lege lata i de lege ferenda*, PPiK 1984, nr 4.
- Hołda Z., Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Arche, Gdańsk 2006.
- Jacobs J.B., *The Prisoners' Rights Movement and Its Impacts, 1960-80*, Crime and Justice, Vol. 2, 1980.
- Laidler P., *Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych Ameryki: od prawa do polityki*, Wyd. UJ, Kraków 2011.
- Lasocik Z., *Teoria i praktyka penitencjarna a perspektywa systemu więziennego*, [w:] *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce – w poszukiwaniu skuteczności*, (red.) H. Machel, Gdańsk 2006.
- Lasocik Z., *Ochrona praw więźniów w Massachusetts*, SP 1993, z. 2-3.
- Lasocik Z., *Więzienia w USA. Moje wizyty*, IPSiR UW, Warszawa 2005.
- Lee D. H., *The Law of Typicality: Examining the Procedural Due Process Implications of Sandin v. Conner*, Fordham Law Review, Vol. 72, 2004.
- Millemann M. A., *Prison Disciplinary Hearings and Procedural Due Process – the Requirement of a Full Administrative Hearing*, Maryland Law Review, Vol. 31, 1971.

- Niełaczną N., *Implementacja zaleceń CPT w polskim prawie penitencjarnym – wybrane zagadnienia*, [w:] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności. O monitorowaniu jednostek penitencjarnych*, (red.) W. Klaus i M. Niełaczną, Wyd. SIP, Warszawa 2008.
- Poklewski-Kozieliński K., *Due proces of law*, [w] *Instytucje i doktryny prawno-polityczne Stanów Zjednoczonych Ameryki (Zagadnienia wybrane)*. Zbiór studiów pod redakcją W. Sokolewicz, OSSOLINEUM Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974.
- Rock G., *Prisoners' Rights Handbook*, 2009.
- Sullivan M. W., *Implications of Morrissey v. Brewer for Prison Disciplinary Hearings In Indiana*, *Indiana Law Journal*, Vol. 49, 1974.
- Śliwowski J., *Sądowy nadzór penitencjarny*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1965.
- Zachodnie ustawy penitencjarne. Teksty ustaw z komentarzami (Francja, Hiszpania, Niemcy, Szwecja)*, pod red. A. Rzeplińskiego, IPSiR UW, HFiPC, COSSW, Kallisz 1994.
- Zick T., *Prisoner's Rights*, „The Georgetown Law Journal”, Vol. 79, 1991.

